

YÖNETİCİ ÖZETİ

Ekonomik Araştırmalar **Şubat 2018**

Ayşe Özden

Müdür

aozden@atbank.com.tr

Maral Haçikoğlu

Uzman

mhacikoglu@atbank.com.tr

SWOT	2
Ekonomik Görünüm	3
Dış Ticaret - Yatırım	5
Bankacılık Sektörü	7
Türkiye - Gana	11

Petrol üretimindeki artışın ekonomik büyümeyi canlandırması bekleniyor

Gana zengin doğal kaynaklara sahip bir ülke olup, altın, petrol ve kakao ülkenin başlıca gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Gana, Fildişi Sahili'nin ardından dünyanın ikinci büyük kakao üreticisi konumundadır. Gerek petrol fiyatlarındaki toparlanma ve gerekse de petrol üretimindeki artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği ve ülke ekonomisinin 2017 ve 2018 yılında sırasıyla %7,1 ve %8 oranında büyüebileceği tahmin ediliyor. Petrol dışı sektörlerin de bu dönemde ekonomiye katkı sağlaması ve endüstriye destek veren uygulamalar sayesinde sanayi sektörünün gelişimi de ekonomik büyümeye olumlu yansıtacaktır.

Yüksek seyreden takipteki kredileri oranı Gana bankacılık sektörü açısından risk oluşturuyor

Bankaların kredi bacağına sıkışan koşullar nedeniyle brüt kredilerdeki azalma ve yeni kredi büyümesinin zayıf gerçekleşmesi gibi etmenler nedeniyle Ekim 2017 itibarıyla sektörün takipteki krediler oranı %21,6'ya ulaşmıştır. (Ekim 2016: %19 seviyesindeydi). Uygulamaya konan parasal genişleme programıyla sektörün daha çok kredi çekmesi ve takipteki krediler oranının gerilemesi beklenmektedir. Hükümetin Kamu İktisadi Teşebbüslerinden (KİT) kaynaklanan borçluluğu azaltmak ve sermayeye yeterliliğini artırmak için uygulamaya koyduğu düzenlemelerin ise bankacılık sektörünün borç verme koşullarını iyileştirmesi beklenmektedir. Karlılığın ise önümüzdeki dönemde takipteki kredi oranındaki düşüşle birlikte artması olası görülüyor.

Gana pazarı yatırımcılar açısından önemli fırsatlar sunuyor

Gana'ya net uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişi 2016 yılında bir önceki yıla kıyasla %9,2 artışla 3,5 milyar USD olurken, zengin doğal kaynakları, tarım sektörünün gelişim potansiyeli sunması ve istikrarlı kurumları sayesinde önümüzdeki dönemde daha fazla yatırımcı çekmesi beklenmektedir. Madencilik ve petrol arama, tarım, tekstil, gıda işleme, ormancılık, sağlık, inşaat ve turizm en çok yabancı yatırım çeken sektörler olup, Çin, Mauritius, Kanada, Lübnan ve Birleşik Krallık Gana'ya en çok yatırım yapan ülkelerdir.

Gana Sahra Altı Afrika'da Türkiye'nin üçüncü büyük ticaret partneri konumundadır

Türkiye ve Gana arasında 2016 yılında 478,9 milyon USD olan dış ticaret hacmi 2017 yılında 352,5 milyon USD'ye gerilemiştir. 2020 yılında iki ülke arasındaki dış ticaret hacminin 1 milyar USD'ye ulaşması beklenmekte olup, Gana'nın toplam ithalatından aldığımız %2,6'lık payın artırılması öngörülmektedir. Gana'nın Türkiye'nin otomotiv, ilaç, endüstriyel kimya ve tekstil sektörlerine ilgi gösterdiği görülmekte olup, Türkiye'nin Gana'ya olan ihracatının artmasında motorlu kara taşıtları, örme giyim eşyaları, demir-çelik çubuklar ile dokuma halılar gibi ürünlerdeki artışın etkili olması bekleniyor. Gana'nın Türkiye'ye olan ihracatında ise önümüzdeki dönemde kimyevi maddeler, maden cevherleri ile gıda ürünleri öne çıkabilir.

SWOT -GANA

Güçlü Yanlar

- İyi işleyen bir demokratik sisteme sahip olması
- Zengin doğal kaynaklar
- Etnik bağların güçlü olması
- IMF istikrar programının kamu borçluluğunu azaltmaya yönelik olumlu etkisi
- Gelişmiş bir ulaşım ağına sahip olması

Zayıf Yanlar

- İkiz açığın devam etmesi (cari açık ve bütçe açığı)
- Yüksek seyreden yoksulluk ve yolsuzluk
- Bölgesel istikrarsızlık ve belirsizlikler
- Tarım sektörüne bağımlılık
- Gana'nın ağırlıklı olarak kakao, petrol ve altın ihraç etmesi nedeniyle emtia fiyatlarındaki oynaklığın ihracat performansını olumsuz etkilemesi
- Hükümetin bütçe gelirleri toplama kapasitesinin zayıf oluşunun bütçeye olumsuz etkisi

Fırsatlar

- İnşaat ve enerji sektörlerinin yatırım potansiyeli sunması
- Yerli petrol üretiminin petrol ithalatına olan bağımlılığı azaltması
- Turizm sektöründeki pozitif görünüm
- Yerli sermaye piyasalarının derinleştirilmesi - daha uzun vadeli devlet tahvillerinin ihracının özel sektörün krediye erişmesini kolaylaştırması
- Gana'nın doğrudan yabancı yatırıma açık bir ülke olması
- Gana'nın önümüzdeki dönemde boksit rezervleri ve demiryolları inşaatı için Çin'den yatırım çekmesinin beklenmesi
- Hükümetin doğrudan yabancı yatırımı teşvik etmesi

Tehditler

- Gana'ya gelen dış yardımların azalmasının ülke ekonomisine olumsuz etkisi
- Kentsel ve kırsal bölgeler arasındaki farklılıkların bölgesel gerginliği artırması
- Global büyümedeki yavaşlamanın Gana'nın ihracatını olumsuz etkilemesi
- Gelişmiş ülkelerdeki faiz artışlarının Gana Cedi'sinin değer kaybetmesine neden olması ve bunun borçlanma ve bankacılık sektörü üzerine etkileri
- Petrol fiyatlarındaki ani düşüşlerin ihracat gelirlerini azaltması ve dış dengeyi zayıflatması

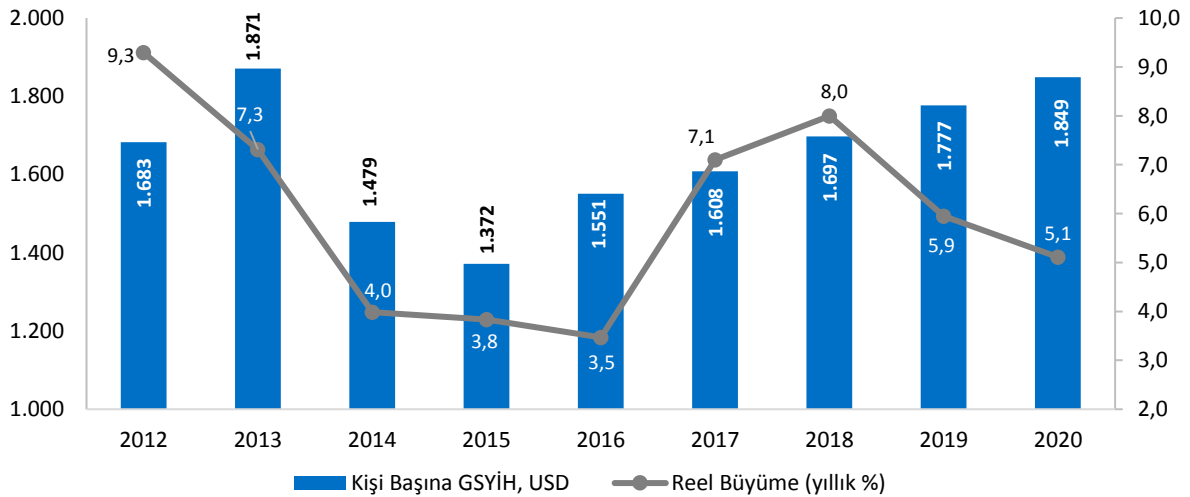
1- EKONOMİK GÖRÜNÜM

Temel Makroekonomik Göstergeler				
	2015	2016	2017t	2018t
Nominal GSYİH (milyar USD)	36,9	42,8	45,5	49,2
Reel büyüme (yıllık %)	3,8	3,5	7,1	8,0
Enflasyon, yıllık ortalama %	17,2	17,5	11,8	9,0
Bütçe dengesi, GSYİH'ye oranı	-4,8	-10,4	-8,6	-5,7
Cari denge, GSYİH'ye oranı	-7,7	-6,7	-5,8	-5,4
Topal kamu borcu, GSYİH'ye oranı	72,2	73,4	70,5	66,1

Kaynak: IMF, BMI, Ulusal Kaynaklar, Afrika Kalkınma Bankası

Gana ekonomisi 2016 yılında sıkı para ve maliye politikalarının etkisiyle %3,5 oranında büyümüştür. Son üç yıldır ülke ekonomisinin düşen petrol fiyatları ve IMF anlaşması çerçevesinde uygulanan mali konsolidasyon programı nedeniyle 2012 ve 2013 yılında kaydettiği yüksek büyüme oranlarını yakalayamadığı görülmektedir.

2017 ve 2018 yıllarında ise gerek petrol fiyatlarındaki toparlanma ve gerekse de petrol üretimindeki artışın ekonomik büyümeyi olumlu etkileyeceği ve ülke ekonomisinin 2017 ve 2018 yılında sırasıyla %7,1 ve %8 oranında büyüebileceği tahmin ediliyor. Petrol dışı sektörlerin de bu dönemde ekonomiye katkı sağlaması ve endüstriye destek veren uygulamalar sayesinde sanayi sektörünün gelişmesi beklenmektedir.

Kaynak: IMF, BMI, Ulusal Kaynaklar, Afrika Kalkınma Bankası

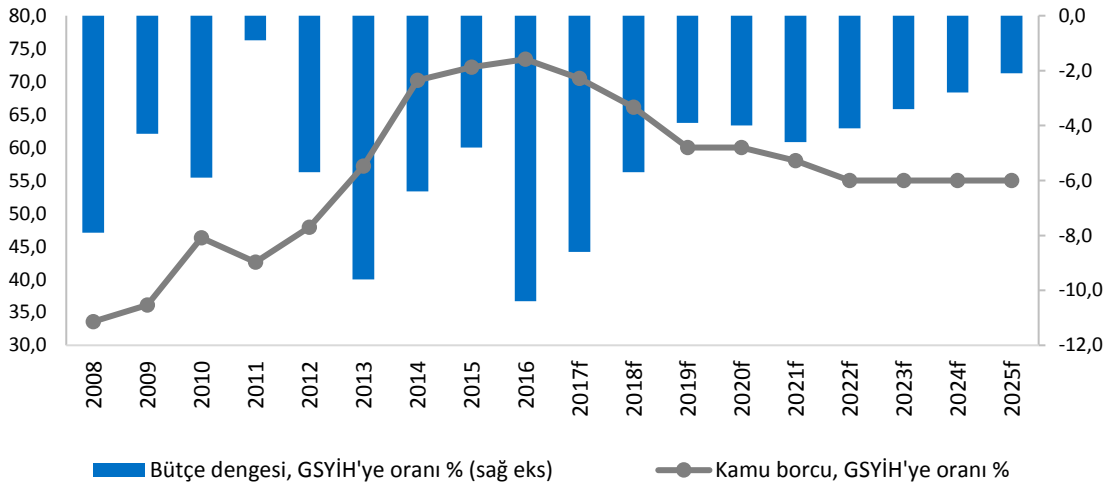
Sektörel bazda değerlendirdiğimizde ise, son yıllarda GSYİH'deki payı artan hizmet sektör ve sanayi sektörünün 2018 yılında pozitif bir görünüm sunması, tarım sektörünün ise görece yatay bir seyir izlemesi olası görülüyor.

Gana zengin doğal kaynaklara sahip bir ülke olup, altın, petrol ve kakao ülkenin başlıca gelir kaynaklarını oluşturmaktadır. Gana, Fildişi Sahili'nin ardından dünyanın ikinci büyük kakao üreticisi konumundadır. 2017 yılı verilerine göre tarım sektörü GSYİH'nin %18,3'ünü oluştururken, sanayi %24,5'ini ve hizmetler sektörü ise %57,2'sini oluşturmuştur. Gana'da %45 civarında seyreden tarım sektörünün GSYİH'deki payının son yıllarda düşüşe geçmesi ve hizmetler sektörünün payının ise %50'yi aşması dikkat çekicidir.

Önümüzdeki dönemde petrol üretimi ve ihracatındaki artışın cari işlemler açığının kademeli olarak gerilemesine katkıda bulunması ve artan petrol fiyatlarının hidrokarbon sektörü gelirlerini artırması olası görülüyor. Öte yandan, doğrudan yabancı yatırımlardaki toparlanmanın döviz rezervlerinde artışa neden olması ve petrol piyasasının artan üretimler nedeniyle daha fazla yabancı yatırımcı çekmesi beklentiler arasındadır.

Mali konsolidasyon programı ve petrol fiyatlarındaki yükselişin bütçe gelirlerini artırıcı etkisi sayesinde bütçe açığının da cari açıkta olduğu gibi kademeli olarak gerileyebileceğini düşünüyoruz. Mali alanda yapılan yapısal düzenlemeler, bütçe dengesindeki düzelme ve ekonomik aktivitedeki canlanmanın kamu borçluluğunda da düşüşe yol açması ve kamu borcunun GSYİH'ye oranının %55-%60 düzeylerinde dengelenmesi mümkündür.

Kaynak: BMI, Ulusal Kaynaklar

Para politikası tarafında ise genişleyici para politikası uygulamasına devam edilmesi olası görülüyor. 2016 yıl sonunda başlanan faiz indirim süreciyle birlikte yaklaşık 550 baz puan indirime giden Gana Merkez Bankası enflasyondaki düzelmeyi de göz önünde bulundurarak faiz indirmelerine devam edebilir. %26 seviyesinden %20 seviyesine inen politika faizinin önümüzdeki dönemde %18'lere gerilemesi bekleniyor. Faiz indirmelerinin kredi piyasasını canlandırması ve takipteki kredi oranının gerilemesi de bankacılık sektörü açısından önem arz ediyor.

Öte yandan global koşulların 2018 yılında ne kadarlık bir faiz indirimine izin verebileceğini de göz önünde bulundurmak gerekiyor. Nitekim, FED'in faiz artırımı hızı ve diğer gelişmiş ülke merkez bankalarının normalleşme yönünde atacağı adımlar Gana Cedi'sinin değer kaybına neden olabilir ve faiz indirimlerinin beklenenden daha yavaş gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesi de söz konusu olabilir.

Enflasyon tarafında ise uygulamaya konan yapısal reformlar, mali konsolidasyon süreci ve ülkenin para birimindeki görece stabil seyir enflasyonda ılımlı görünümün korunmasında etkili olacaktır.

2- DIŞ TİCARET ve DOĞRUDAN YATIRIMLAR

Gana'nın ihracatı yıllar itibarıyla artış göstermektedir. 2010 yılı itibarıyla 8,1 milyar dolar düzeyinde gerçekleşen ihracat, 2015 yılında 16,4 milyar dolara yükselmiştir. 2016 yılında ise Gana'nın mal ve hizmet ihracatı bir önceki yıla kıyasla %6,7 yükselişle 17,5 milyar USD olurken, ithalat %42 düşüşle 11,6 milyar USD olmuştur. Gana'da ihracatın ağırlıklı olarak altın ve elmas, kakao ve mineral yakıtlar ve madeni yağlara dayandığı görülmektedir. 2016 yılında altın ve elmas ihracatının toplam ihracattan %41,6 oranında pay alırken, onu %17,8'lik payıyla kakao ve kakao ürünleri grubunun takip etmiştir.

Mineral yakıtlar ve madeni yağlar sektörünün payı ise petrol fiyatlarındaki düşüşün de etkisiyle %13'e gerilemiştir. Önümüzdeki dönemde ise petrol fiyatlarındaki toparlanma ve üretimdeki artışla petrol ve gaz sektörünün ihracattaki payının artması beklenmektedir. 2016 yılı itibarıyla Gana'da toplam 1,8 milyar varillik petrol varlığı tespit edilmiş olup, günlük petrol üretiminin yaklaşık 150 bin varil olduğu bildirilmektedir. Üç yıl içerisinde de günlük petrol üretiminin 250 bin varilin üzerine çıkması beklenmektedir.

2016 yılında Gana'nın ihracatında İsviçre %17,6'lık payıyla ilk sırada yer alırken, İsviçre'yi sırasıyla Hindistan (%14,7) ve BAE (%13,4) takip etmiştir. İthalat tarafında ise taşıtlar, makine, mekanik cihazlar, elektrikli makine ve cihazlar ile demir-çelik eşyaları ön plandadır. Gana'nın en çok ithalat yaptığı ülkeler sıralamasında AB %31,2'lik payıyla ilk sıradaki yer alırken, onu Çin (%17,2) ve ABD (7,7%) takip etmektedir.

İthalat Partnerleri	Değer (Milyon Euro)	Pay (%)
Dünya	10,292	100,0
AB-28	3,212	31,2
Çin	1,775	17,2
ABD	797	7,7
Hindistan	477	4,6
Güney Afrika	301	2,9
BAE	261	2,5
Türkiye	260	2,5
Güney Kore	251	2,4
Brezilya	247	2,4
Kanada	214	2,1

Kaynak: Avrupa Komisyonu, Dış Ticaret Raporu

İhracat Partnerleri	Değer (Milyon Euro)	Pay (%)
Dünya	9,591	100,0
İsviçre	1,688	17,6
Hindistan	1,407	14,7
BAE	1,289	13,4
AB-28	1,277	13,3
Çin	851	8,9
Vietnam	496	5,2
Burkina Faso	386	4,0
Güney Afrika	317	3,3
Mali	271	2,8
Togo	262	2,7

Gana'nın dış ticaret politikasının ana hedefi ürünlerinin uluslararası rekabet gücünü artırarak daha fazla ürün ihracatı gerçekleştirmektir. Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu ECOWAS'ın tarifelerin azaltılması ve harmonizasyonu ile tarife dışı engellerin azaltılması yönündeki kararlarının Gana'nın dış ticaretine olumlu katkılar sağlaması beklenmektedir.

İhracatın önümüzdeki dönemde hidrokarbon sektöründe üretim ve ihracat artışıyla ivme kazanması, yükselen petrol fiyatlarının ise ihracat gelirlerine olumlu yansımaları bekleniyor. İthalat tarafında ise genişleyici para politikası uygulamalarının ekonomik büyümeyi desteklemesi ve sermaye malı ithalatını artırması beklense de, ihracatın ithalattan daha güçlü bir artış kaydedeceği ve bu gelişmelerin ülkenin cari açığını azaltacağı öngörülmüyor. Ülkenin ithalat düzeyini özellikle iç talep ve imalat sanayi ürünlerinin uluslararası fiyatları belirlemektedir. Aynı zamanda kur politikalarının ve döviz rezervlerinin de ithalat üzerinde büyük etkisi bulunmaktadır.

Elektrik sektöründe ise elektrik arzında devam eden sıkıntılar nedeniyle elektrik ithalatına bağımlılığın devam etmesi ve Fildişi Sahili gibi komşu ülkelerden elektrik ithalatının sürmesi beklenebilir.

Gana Dış Ticaret Göstergeleri				
Gösterge	2015	2016	2017t	2018t
Mal ve hizmetler ihracatı, milyar USD	16,4	17,5	22,3	27,6
Mal ve hizmetler ihracatı, milyar USD (yıllık değişim %)	7,6	6,4	27,8	23,6
Mal ve hizmetler ihracatı, GSYİH'ye oranı %	45,6	44,2	47,0	48,0
Mal ve hizmet ithalatı, milyar USD	19,9	11,6	28,5	34,5
Mal ve hizmetler ithalatı, milyar USD (yıllık değişim %)	5,4	-41,7	145,4	21,1
Mal ve hizmetler ithalatı, GSYİH'ye oranı %	55,3	29,4	60,0	60,0
Mal ve hizmet ticaret dengesi, milyar USD	-3,5	5,9	-6,2	-6,9
Mal ve hizmet ticaret dengesi, (yıllık değişim %)	-3,9	-267,7	-205,5	11,8
Mal ve hizmet ticaret dengesi, GSYİH'ye oranı %	-9,7	14,8	-13,0	-12,0

Kaynak: BMI

Uluslararası Doğrudan Yatırım Görünümü:

Gana'ya net uluslararası doğrudan yabancı yatırım girişi 2016 yılında bir önceki yıla kıyasla %9,2 artışla 3,5 milyar USD olurken, zengin doğal kaynakları, tarım sektörünün gelişim potansiyeli sunması ve istikrarlı kurumları sayesinde önümüzdeki dönemde daha fazla yatırımcı çekmesi beklenmektedir. Gana 2017 yılı Dünya Bankası İş Yapma Kolaylığı Raporu'nda 190 ülke arasında 108. sırada yer almaktadır. Madencilik ve petrol arama, tarım, tekstil, gıda işleme, ormancılık, sağlık, inşaat ve turizm en çok yabancı yatırım çeken sektörler olup, Çin, Mauritius, Kanada, Lübnan ve Birleşik Krallık Gana'ya en çok yatırım yapan ülkelerdir.

Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesi Gana'nın ekonomik kalkınma programlarında önemli bir unsur olarak yer almaktadır. Yabancı sermayenin ülkeye çekilmesinde Dünya Bankası yardımlarıyla kurulan Gana Yatırım Danışma Komitesi önemli rol oynamaktadır.

Gana Doğrudan Yabancı Yatırım Göstergeleri			
Gösterge	2014	2015	2016
Doğrudan Yabancı Yatırım (DYY) Akımı (milyon USD)	3,357	3,192	3,485
DYY Stoku (milyon USD)	23,205	26,397	29,882
Yeşil Alan Yatırım Sayısı	44,0	41,0	28,0
DYY Akımı/Gayri safi sabit sermaye oluşumuna oranı (%)	33,9	35,6	34,0
DYY Stoku, GSYİH'ye oranı (%)	60,1	70,6	69,1

Kaynak: UNCTAD

Gana ekonomisinde dış dengede petrol üretimi ve ihracatıyla iyileşme görülmesi ve döviz rezervlerindeki artış, açık bir ekonomiye sahip olması ve hükümetin yabancı yatırımları destekleyici yaklaşımı yatırımların artmasında etkili olmaktadır.

Öte yandan, sermaye malında ithalata bağımlılık, yüksek borçlanma maliyetleri, yapılan sözleşmelerin uygulanmasında karşılaşılan zorluklar, finansal hizmetlerde yaşanan sıkıntılar, yetersiz altyapı, belirsiz mülkiyet yasaları ve vasıfsız işgücü gibi pek çok faktör Gana'da iş yapma isteğini sınırlıyor. Belirtilen olumsuzluklara rağmen,

yabancı yatırımlara açık bir ekonomi olması ve yabancı yatırımcılar için uygun düzenlemelere sahip olması Gana'yı Nijerya ve Senegal gibi bölgedeki diğer ülkelere nazaran daha cazip bir ülke konumuna taşımaktadır.

3- BANKACILIK SEKTÖRÜ

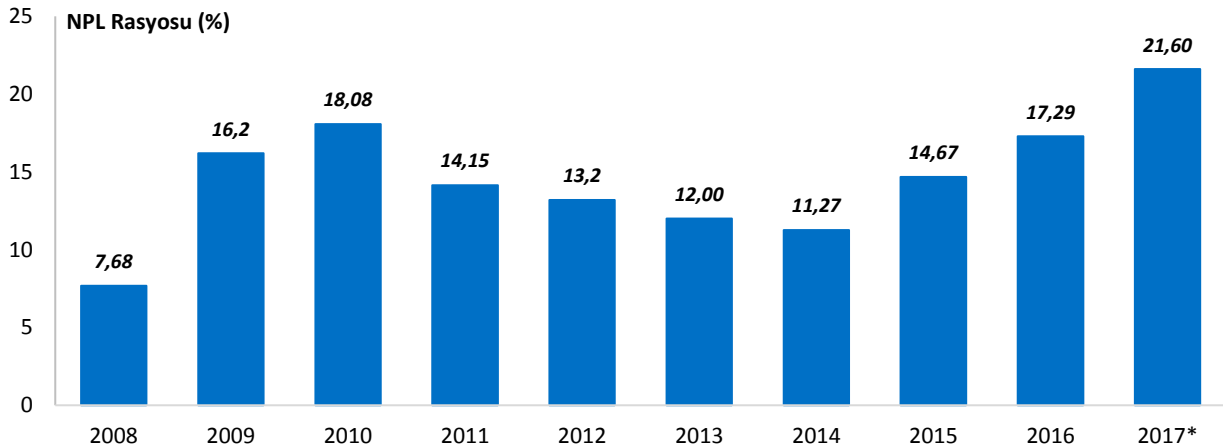
Yüksek seyreden takipteki kredileri oranı Gana bankacılık sektörünün en büyük kırılganlıklarından birini oluşturmaktadır. Uygulamaya konan parasal genişleme programıyla sektörün daha çok kredi çekmesi ve takipteki krediler oranının gerilemesi beklenmektedir. Hükümetin Kamu iktisadi teşebbüslerinden kaynaklanan borçluluğu azaltmak ve sermayeye yeterliliğini artırmak için uygulamaya koyduğu düzenlemelerin ise bankacılık sektörünün borç verme koşullarını iyileştirmesi beklenmektedir. Karlılığın ise önümüzdeki dönemde takipteki kredi oranındaki düşüşle birlikte artması olası görülüyor.

Gana Karlılık Göstergeleri (%)					
	Eki.14	Eki.15	Eki.16	Ağu.17	Eki.17
Karlılık Oranı (%)	23,7	19,1	14,0	10,5	12,3
ROE (%) vergi sonrası	33,3	26,5	20,2	14,9	14,4
ROA (%) vergi öncesi	6,5	5,3	4,3	3,2	3,0

Kredi Koşulları: 2016 yılı Ekim ayında %16,9 olarak gerçekleşen yıllık brüt kredi büyümesi 2017 yılı Ekim ayı itibarıyla %12'ye gerilemiştir. Krediler (brüt) toplam varlıkların Ekim 2017 itibarıyla %43,1'ini

oluştururken, özel sektörün toplam krediler içerisindeki payı Ekim 2016'daki %84,7 seviyesinden 2017 yılı Ekim ayında %88,1'e yükselmiştir. Hane halkının toplam krediler içerisindeki payının ise aynı dönemde %14,7'den %15,3'e yükselmiş, Kamu sektörünün toplam kredilerden aldığı pay ise %15,3'ten %11,9'a gerilemiştir. Kredilerin sektöre dağılımında ise ticaret ve finans, hizmetler ile elektrik gaz ve su sektörlerinin Ekim 2017 itibarıyla toplam kredilerin %58,3'ünü oluşturmaktadır. Madencilik ve taş ocakçılığı, tarım balıkçılık, ormancılık ile ulaştırma, depolama ve iletişim sektörleri ise toplam kredilerden en az pay alan sektörlerdir.

Finansal Sağlamlık Göstergeleri: Bankların kredi bacağına sıkılaştıran koşullar nedeniyle brüt kredilerdeki azalma ve yeni kredi büyümesinin zayıf gerçekleşmesi gibi etmenler nedeniyle Ekim 2017 itibarıyla sektörün takipteki krediler oranı %21,6'ya ulaşmıştır (Ekim 2016: %19 seviyesindeydi). Sektörün sermaye yeterlilik rasyosu ise önceki yıllara kıyasla gerilese de %15 ile Gana Merkez Bankası'nın düzenlemeleri uyarınca belirlenen minimum %10'luk oranın üzerinde seyretmiştir.

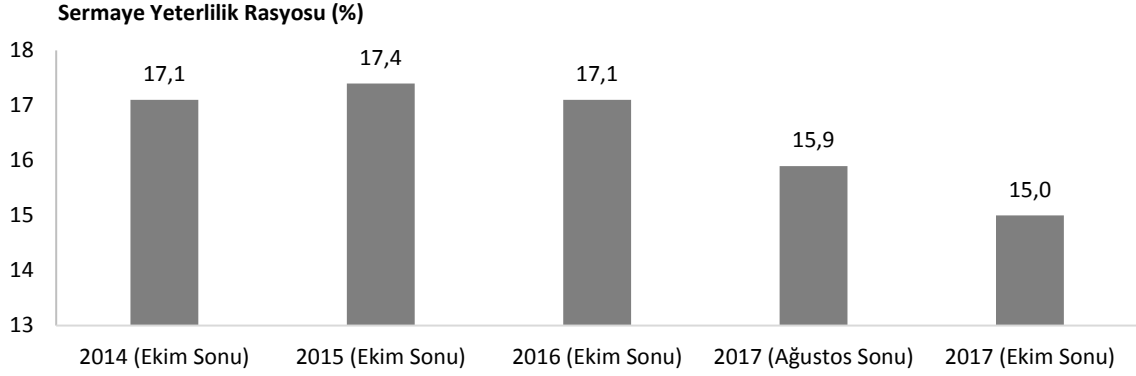

Kaynak: Gana Merkez Bankası, BMI, 2017* : 2017 yılı Ekim sonu itibarıyla

Karlılık: ROA ve ROE rasyolarında gözlenen bozulmanın etkisiyle 2017 yılı Ekim sonu itibarıyla sektörün karlılığın önceki yılın aynı dönemine göre azaldığı görülmektedir. 2016 yılı Ekim sonu itibarıyla %20,2 olan ROE (vergi sonrası),

2017 yılı Ekim sonu itibariyle %14,4'e gerilemiştir. ROA (vergi öncesi) ise aynı dönemde %4,3 seviyesinden %3'e gerilemiştir.

Kaynak: Gana Merkez Bankası

Fonlama Yapısı: Gana bankalarının ağırlık olarak iç piyasadan borçlandığı ve dış finansmana bağımlılığının düşük olduğu görülmektedir. Bu da Gana bankacılık sektörünü dış şoklara karşı korumaktadır. Likidite tarafında kredi mevduat oranı %82,9 ile güçlü seyrederken, toplam mevduatların %38'inin vadeli mevduattan oluşması vade tarihinden önce çekilmemesi nedeniyle sektörün fonlama riskini azaltmaktadır

Gana Bankacılık Sektöründeki En Son Gelişmeler ve Beklentiler;

- Gana Merkez Bankası bankacılık sektörü sermaye yeterliliğine yönelik yeni bir düzenlemeye giderek asgari sermaye yeterliliğini üç katına çıkarmıştır. Bu durumun sektörde birleşme ve satın almaların önünü açması beklenmektedir.
- Eylül 2017'den itibaren sıkılaştırılan sermaye yeterlilik kuralları nedeniyle bankacılık sektörü kredi hızı azalmış ve bankalar takipteki kredi oranlarını düşürmeyi ön plana çıkararak, daha sıkı kredi politikaları uygulamaya başlamışlardır.
- Hükümet sektördeki takipteki krediler oranının azaltılmasına yönelik bazı adımlar atmıştır. Takipteki kredilerin yaklaşık üçte birini oluşturan enerji sektörüne yönelik bono ihracı bu uygulamalara örnektir. Enerji firmalarının çoğu kamu şirketi olup, KİT'lerin borçluluğunun azaltılması amacıyla KİT borçlarının bonoya dönüştürülmesi ve bu yolla takipteki kredi oranının azaltılması bonoların toplam varlıklar içerisindeki payının ise artırılması amaçlanmıştır.
- Toplam varlıklar içerisinde bonoların payı Aralık 2016 itibariyle %17,8 iken Eylül 2017 itibariyle %11,4'e gerilemiştir. Bu düşüşte gerileyen faizler etkili olmuştur. Önümüzdeki dönemde ise KİT borçlarının yapılandırılmasıyla bonoların toplam aktifler içerisindeki payının artması beklenmektedir.
- Hükümetin takipteki krediler oranının düşürmesine yönelik çalışmalarını göz önünde bulundurarak önümüzdeki dönemde Gana Merkez Bankası'nın faiz indirimlerine devam etmesi beklenmektedir.
- Yürürlüğe giren yeni düzenlemelerle sermaye yeterlilik oranındaki düzelme ve ekonomik büyümenin bankacılık sektörünün karlılığını artırması beklenmektedir.

Önümüzdeki dönemde Gana Merkez Bankası'nın genişleyici para politikası ve azalan takipteki krediler oranı neticesinde sektörün aktiflerinin kademeli bir büyüme performansı sergilemesi beklenebilir. Gana Merkez Bankası'nın faiz indirimlerini sürdürmesinin ticari kredi faizlerinde de çok keskin olmasa da gecikmeli olarak bir düşüşe neden olacağı ve bunun da kredi piyasasını canlandıracağı öngörülmektedir.

Gana Ticari Bankacılık Sektörü Göstergeleri						
	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Toplam aktifler, (milyon GHS)	62.464	79.297	95.156	118.945	154.629	201.018
Toplam aktifler, (milyon USD)	16.416	18.724	22.356	28.784	36.671	46.719
Toplam aktifler, GSYİH'ye oranı	45,6	47,4	47,6	49,6	55,2	64,0
Toplam aktifler, yıllık değ. %	25,4	26,9	20,0	25,0	30,0	30,0
Krediler (milyon GHS)	30.133	35.409	41.428	49.714	62.142	77.678
Krediler (milyon USD)	7.919	8.361	9.733	12.030	14.737	18.053
Krediler GSYİH'ye oranı	22,0	21,2	20,7	20,7	22,2	24,7
Krediler, yıllık değ. %	25,0	17,5	17,0	20,0	25,0	25,0
Mevduatlar, (milyon GHS)	34.442	42.715	55.530	69.412	86.765	108.457
Mevduatlar, (milyon USD)	9.051	10.086	13.046	16.797	20.576	25.206
Mevduatlar GSYİH'ye oranı	25,1	25,5	27,8	29,0	31,0	34,5
Mevduatlar yıllık değ. %	23,4	24,0	30,0	25,0	25,0	25,0
Kredi / mevduat oranı	87,49	82,90	74,61	71,62	71,62	71,62
Kredi / toplam varlıklar	48,24	44,65	43,54	41,80	40,19	38,64

Kaynak: Gana Merkez Bankası, BMI, USD/GHS:4,53 (ortalama)

Gana bankacılık sektöründe lisanslı 35 banka bulunmakta olup, bunların 4'ü temsilcilik ofisleri aracılığıyla hizmet vermektedir. Sektördeki yerli bankalar Ecobank Ghana, Ghana Commercial Bank, Fidelity Bank Ghana ve CAL Bank toplam aktif büyüklükleriyle en yüksek aktif büyüklüğe sahip bankalar içerisinde ilk 10'da yer almaktadır. Sektörde faaliyet gösteren diğer bankaların ise uluslararası bankaların iştirakleri konumunda oldukları görülmektedir.

Aktif toplamı açısından sektörün en büyük bankası 2016 yılsonu itibarıyla Ecobank Ghana olup, onu Ghana Commercial Bank takip etmektedir. Barclays Bank of Ghana, Standard Chartered Bank Ghana ve Stanbic Bank Ghana da aktif büyüklükleriyle ilk 10 içerisinde yer almaktadır. Gana Merkez Bankası'nın aldığı kararlar minimum sermaye yeterliliğini üç katına çıkarmasının bankacılık sektöründe birleşme ve satın almaların önünü açması beklenmektedir.

Ticari ve Perakende Bankacılıkta Aktif Toplamı Açısından İlk 10 İçerisinde Yer Alan Bankalar (milyon GHS)					
	Toplam Aktifler	Risk Ağırlıklı Kalemler	Çekirdek Sermaye	Çalışan Sayısı	Mali Yıl Sonu
Ecobank Ghana	8,057	5,887	964	1,617	31.12.2016
Ghana Commercial Bank	6,075	3,173	1,060	1,532	31.12.2016
Unibank (Ghana)	5,743	na	463	803	31.12.2016
Barclays Bank of Ghana	5,289	na	792	na	31.12.2016
Standard Chartered Bank Ghana	4,374	2,795	756	974	31.12.2016
Stanbic Bank Ghana	4,276	2,861	538	799	31.12.2016
Fidelity Bank Ghana	4,214	na	392	1,06	31.12.2016

GHANA

United Bank for Africa (Ghana)	3,743	1,621	330	503	31.12.2016
CAL Bank	3,619	2,608	520	na	31.12.2016
Zenith Bank (Ghana)	3,404	2,462	575	670	31.12.2016

Varlık Kalitesi Açısından İlk 10 Banka			
	Brüt Kredi Büyümesi (%)	Takipteki Krediler Oranı (%)	Takipteki Krediler Karşılığı (%)
Ecobank Ghana	8,8	15,9	15,3
Ghana Commercial Bank	-3,1	14,6	99
Unibank (Ghana)	19,5	11,2	36,7
Barclays Bank of Ghana	14,6	na	na
Standard Chartered Bank Ghana	6,2	51	43
Stanbic Bank Ghana	3,8	23,5	23,5
Fidelity Bank Ghana	-4,5	25,7	34,6
United Bank for Africa (Ghana)	142	31,7	22,6
CAL Bank	10,8	8,7	56,1
Zenith Bank (Ghana)	3	10,6	91,3

Kaynak: BMI

Gana'da Faaliyet Gösteren Bankalar:

- 1-Access Bank (Ghana)
- 2-ADB Bank Limited
- 3-ARB Apex Bank
- 4-Bank of Africa Ghana
- 5-Bank of Baroda (Ghana)
- 6-Barclays Bank of Ghana
- 7-BSIC Ghana
- 8-CAL Bank
- 9-Ecobank Ghana
- 10-Energy Bank (Ghana)
- 11-FBNBank Ghana
- 12-Fidelity Bank
- 13-First Atlantic Bank
- 14-First National Bank Ghana
- 15-GCB Bank
- 16-GHL Bank
- 17-GN Bank
- 18-Guaranty Trust Bank (Ghana)
- 19-Heritage Bank
- 20-HFC Bank
- 21-National Investment Bank
- 22-OmniBank Ghana
- 23-Premium Bank
- 24-Prudential Bank
- 25-Societe General Ghana
- 26-Sovereign Bank
- 27-Stanbic Bank Ghana
- 28-Standard Chartered Bank (Ghana)
- 29-The Beige Bank
- 30-The Construction Bank
- 31-The Royal Bank
- 32-UniBank Ghana
- 33-United Bank for Africa (Ghana)
- 34-Universal Merchant Bank (Ghana)
- 35-Zenith Bank (Ghana) Limited

Kaynak: Gana Merkez Bankası

4- TÜRKİYE & ANA

Dış Ticaret:

Türkiye'nin Ana'ya olan ihracatı 2017 yılında bir önceki yıla kıyasla %24,8 düşüşle 224,5 milyon USD olurken, Türkiye'nin Ana'dan ithalatı %29,1 azalışla 128 milyon USD olmuştur. Böylece Türkiye ve Ana arasında 2016 yılında 478,9 milyon USD olan dış ticaret hacmi 2017 yılında 352,5 milyon USD'ye gerilemiştir. 2020 yılında iki ülke arasındaki dış ticaret hacminin 1 milyar USD'ye ulaşması beklenmekte olup, Ana'nın toplam ithalatından aldığımız %2,6'lık payın artırılması öngörülmektedir.

Türkiye – Ana Dış Ticaret Göstergeleri				
Yıllar	İhracat (milyon USD)	İthalat (milyon USD)	Dış Ticaret Dengesi	Dış Ticaret Hacmi
2009	72,8	102,0	-29,2	174,8
2010	96,4	194,3	-97,9	290,7
2011	218,5	292,2	-73,7	510,7
2012	223,5	303,4	-79,9	526,9
2013	179	202,2	-23,2	381,2
2014	175,4	157,9	17,4	333,3
2015	219,6	168,9	50,7	388,5
2016	298,5	180,5	118	478,9
2017	224,5	128,0	96,5	352,5

Kaynak: TÜİK

Son yıllarda önemli bir ekonomik gelişme göstermiş olan Ana'da bu gelişmeye bağlı olarak başta enerji ve yeraltı kaynakları olmak üzere birçok sektörde yeni iş imkânları da ortaya çıkmıştır. Ana hükümeti gerek yatırımların gerekse üretim ve dağıtımın önünü açacak birçok düzenlemelere gitmiştir. Türkiye ile Ana arasında uluslararası doğrudan yatırımların geliştirilmesi amacıyla 25 anlaşma imzalanmış olup bu anlaşmalarla özellikle spor, enerji ve doğal kaynaklar alanlarında işbirliklerinin geliştirilmesi amaçlanmaktadır. Ana'da politik istikrar, dışa açıklık ve kaliteli işgücü gibi unsurlar da Türk yatırımcıların Ana'ya yatırım yapmasında göz önünde bulundurduğu koşullardır.

Ana'nın Türkiye'nin otomotiv, ilaç, endüstriyel kimya ve tekstil sektörlerine ilgi gösterdiği görülmekte olup, Türkiye'nin Ana'ya olan ihracatının artmasında motorlu kara taşıtları, örme giyim eşyaları, demir-çelik çubuklar ile dokuma halılar gibi ürünlerdeki artışın etkili olması bekleniyor. Ana'nın Türkiye'ye olan ihracatında ise önümüzdeki dönemde kimyevi maddeler, maden cevherleri ile gıda ürünleri öne çıkabilir. Ana ulaştırma ve enerji sektörü altyapı projelerinde de Türk yatırımcılara önemli fırsatlar sunmaktadır. Türk müteahhitlik sektörü Ana pazarına 1997 yılında girmiş olup, Türk müteahhitlik firmalarının 1997 yılından günümüze gerçekleştirdikleri projelerin toplamı 43 milyon USD'yi aşmıştır. Türk müteahhitlerinin ağırlıklı olarak elektrik santrali inşaatı ve elektrik üretimi alanlarında faaliyet gösterdikleri görülmektedir. Binden fazla Türk firması Ana'ya ihracat gerçekleştirmekte olup, Ana Sahra Altı Afrika'da ikili ticaret hacmi bakımından Türkiye'nin üçüncü büyük partneri konumundadır. Ganalı firmaların diğer birçok Afrika ülkesi firmalarına göre daha güvenilir oldukları bilinmekte ancak yine de ilk kez bağlantı kurulacak firmalar hakkında bir ön çalışmanın yapılmasında fayda görülmektedir.

2016 yılı Ağustos ayında 1. Türk Ürünleri Fuarı İstanbul Ticaret Odası organizasyonunda Ana'nın Akra şehrinde gerçekleşmiş olup, fuara Türkiye'den 50 firma katılım göstermiştir. Fuarda 500'ün üzerinde ürün sergilenmiş olup

ağırlıklı olarak gıda, kozmetik, elektronik, inşaat malzemeleri, mutfak cihazları, tekstil ve ev aletleri ürünlerine yönelik tanıtımlar gerçekleştirilmiştir. Fuar Gana ile yeni adımların başlangıcı olarak nitelendirilirken, Gana ile daha fazla yatırım ve yeni ortaklıkların inşa edilmesi açısından önem arz etmektedir.

Gana Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM) tarafından 2017 yılında Afrika'daki hedef pazarlardan bir olarak değerlendirilmiş, ayrıca 2016 yılı içerisinde Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Gana ziyaretinde iki ülke arasında iletişim, enerji, haberleşme ve ticari alanda dört anlaşma imzalanmıştır. TİM'in Coface'ın desteğiyle düzenlediği ve 10 ülkeyi kapsayan İhracat Pusulası Programı kapsamında 17 Ağustos 2017'de İhracat Pusulası Programı Rota: Gana etkinliği düzenlenmiştir. İlki 25 Temmuz tarihinde Rota: Güney Kore sloganı ile başlayan zincirin ikinci toplantısı olan Gana etkinliğinde Gana pazarının Türk ihracatçıları için risk ve fırsatları, pazara giriş yöntemleri, Ganalı firmalara nasıl ulaşılacağı konularının yanı sıra ihracatçılara nakliye, gümrükleme ve sigorta konuları ele alınmıştır.

Gana Pazarında Karşılaşılan Sorunlar:

- Türk ihracatçılarına Gana pazarının etkinliği ve güvenilirliği konusunda bilgi verecek yetkin bir makam bulunmaması
- Gana'daki gümrük vergilerinin sıklıkla değişmesinin pazarın öngörülebilirliğini azaltması
- Afrika'nın iç kesimlerinde yer alıp deniz yolu ile bağlantısı olmayan Nijer, Mali gibi ülkelere yapılan ihracatta Gana limanları kullanılıyor. Gana limanlarına gelen ürünlerin diğer ülkelere geçişi sırasında zaman alıcı ve masraflı uygulamaların mevcut olması Türk ihracatçıları zor durumda bırakıyor
- Ülkede alım gücünün düşük olması nedeniyle Türk üreticiler kaliteli üretime rağmen fiyatları düşük tutmak zorunda kalabiliyor

Gana'da Faaliyet gösteren Türk Firmaları:

EPIK Mühendislik İnşaat Turizm İthalat ve İhracat A.Ş.
METİŞ İnşaat ve Ticaret A.Ş.
ÜSTAY İnşaat Taahhüt ve Ticaret A.Ş.
GÖRKEM İnşaat Ltd.
KIRAN A.Ş.
KARADENİZ Holding
AKSA Enerji
ARDA Grup
ELVAN Grup

Gana'da Üstlenilmiş Projeler:

Akra'da Amerikan Büyükelçiliği ek bina inşaatı (METİŞ İnşaat ve Ticaret A.Ş.)
100 adet villa inşaatı ve altyapı işleri
Lüks konut inşaatı
Sosyal Konut İnşaatı

Son Dönemde Gerçekleştirilen Projeler:

- Arda Grup Gana'da Tatlısu Artıma Projesi kapsamında 165 milyon USD'lik bir sözleşme imzaladı.
- Afrika'da yatırımlarını sürdüren Aksa Enerji'nin 370 MW'lık HFO santrali üretime başlamış olup Gana'da kurulan enerji santralinin ülkenin elektrik tüketiminin yaklaşık %15'ini karşılaması beklenmektedir.
- Karadeniz Holding'in Gana için ürettiği Ayşegül Sultan yüzen elektrik santrali 235 megavatlık bir güce sahiptir.

- Yıllık bir milyon ton sıvı yağ ihtiyacı olan Gana Cumhuriyeti Ordusu'nun ihtiyacı Adana'dan Sunar Grup bünyesindeki Sunar Mısır'dan karşılanacaktır.

Türkiye'nin Gana'ya Ürün Bazında İhracatı (Bin USD)	2014	2015	2016	Toplam İhracattan Aldığı Pay %
Elektrikli makine ve ekipmanları ve parçaları	24.617	27.406	107.017	35,86%
Plastik maddeler	22.166	35.554	29.618	9,92%
Demir veya çelikten eşya	10.193	11.899	22.388	7,50%
Makine, mekanik cihazlar, nükleer reaktörler, kazanlar	11.696	16.585	21.985	7,37%
Tuz; sülfür; toprak ve taş; siva malzemeleri, kireç ve çimento	20.414	23.705	17.980	6,02%
Tahılların, unların, nişastaların veya sütlerin müstahzarları; pastacılık ürünleri	5.419	9.155	12.611	4,23%
Malt; nişastalar; buğday gluteni	14.772	11.529	11.920	3,99%
Gübreler	147	11	10.666	3,57%
TOPLAM	175.355	219.599	298.469	

Türkiye'nin Gana'dan Yaptığı İthalat Ürün Bazında (Bin USD)	2014	2015	2016	Toplam İthalattan Aldığı Pay %
Kakao ve kakao ürünleri	144.315	150.135	149.527	82,85%
Doğal inciler, kıymetli veya yarı değerli taşlar, kıymetli metaller	4.255	12.399	21.726	12,04%
Gıda endüstrilerindeki kalıntılar ve atıklar; hazır hayvan yemi	2.005	2.960	4.967	2,75%
Yağlı tohumlar ve yağlı meyveler; çeşitli tahıllar, tohumlar ve meyveler	0	9	2.492	1,38%
Balıklar, kabuklular, yumuşakçalar ve diğer su omurgasız hayvanlar	5.201	472	736	0,41%
TOTAL	157.925	168.907	180.478	

Türkiye'nin Gana'ya İhracatı (Sektörlere Göre) Bin USD	Ocak-Aralık 2016	Ocak-Aralık 2017	Yıllık Değişim
Tahıllar, Bakliyat, Yağlı Tohumlar	29.367	47.458	61,60%
Çimento Cam Seramik ve Toprak Ürünleri	22.278	37.398	67,90%
Çelik	21.658	31.214	44,10%
Elektrik Elektronik ve Servisi	58.871	26.220	-55,50%
Kimyasal Malzemeler ve Ürünler	34.299	26.196	-23,60%
Otomotiv endüstrisi	63.300	15.637	-75,30%
Demir ve Demir dışı Metaller	9.977	11.615	16,40%
Makine ve Aksesuarlar	11.706	9.305	-20,50%
Mobilya, Kağıt ve Orman Ürünleri	6.548	9.114	39,20%
İklimlendirme Sektörü	32.670	2.987	-90,90%
Madencilik Ürünleri	1.470	2.034	38,30%
Tekstil ve Hammaddeler	1.871	1.772	-5,30%
Giyim ve Konfeksiyon	1.458	995	-31,70%
Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Hayvancılık Ürünleri	1.127	822	-27,00%
Meyve ve Sebze Ürünleri	981	516	-47,40%
Savunma ve Havacılık Endüstrisi	981	407	-58,50%
Halı	522	275	-47,40%
Taze Meyve ve Sebzeler	240	173	-27,70%
Deri ve Deri Ürünleri	253	96	-62,00%
Diğer Endüstriyel Ürünler	41	66	60,90%
Zeytin ve Zeytinyağı	43	57	31,10%

GANA

Gemi ve Yat	0	4	3063,80%
Kuru Meyve ve Ürünler	5	2	-71,80%
Fındık ve Ürünler	4	1	-78,80%
Takı/Mücevherat	1	0	-89,70%

Kaynak: TUIK, TİM

AÇIKLAMA:

Burada yer alan yatırım bilgi, yorum ve tavsiyeleri yatırım danışmanlığı kapsamında değildir. Yatırım danışmanlığı hizmeti; aracı kurumlar, portföy yönetim şirketleri, mevduat kabul etmeyen bankalar ile müşteri arasında imzalanacak yatırım danışmanlığı sözleşmesi çerçevesinde sunulmaktadır. Burada yer alan yorum ve tavsiyeler, yorum ve tavsiyede bulunanların kişisel görüşlerine dayanmaktadır. Bu görüşler mali durumunuz ile risk ve getiri tercihlerinize uygun olmayabilir. Bu nedenle, sadece burada yer alan bilgilere dayanılarak yatırım kararı verilmesi beklentilerinize uygun sonuçlar doğurmayabilir.

GANNA

Bu rapor, A&T Bank Ekonomik Araştırmalar tarafından sadece bilgi amaçlı olarak hazırlanmıştır. Sunulan bilgilerin yayım tarihi itibarıyla yanlış/yanıltıcı olmamasına özen gösterilmiş olmasına karşın, A&T Bank bilgilerin doğru ve tam olmasından sorumlu değildir. Bu raporda yer alan bilgiler herhangi bir uyarı yapılmadan değişebilir. A&T Bank ve kurum çalışanları bu raporda sunulan bilgilerin kullanılmasından kaynaklanabilecek herhangi bir doğrudan ve dolaylı zarardan ötürü hiçbir şekilde sorumluluk kabul etmemektedir. Telif hakkı saklıdır, herhangi bir amaçla A&T Bank'ın izni olmadan raporun tamamı veya bir kısmı başka bir yerde yeniden yayımlanamaz, dağıtımı yapılamaz. Tüm hakkı saklıdır.